

Új adalék Dévai Mátvás tiszántúli működéséhez

Dévai Mátvás¹ barátja, Veit Dietrich 1543. augusztus 5-én ezt írta Johannes Langhoz Erfurtba: „Három nappal ezelőtt Magyarország közepéről írt nekem Dévai Mátvás, (ez a) tudós és derék férfiú, aki most azokon a részeken tanítja az evangéliomot, amelyeket a török még nem foglalt el, a Tiszán túl, nem egy helyen, hanem mint egy apostol majd itt, majd másutt. Jelenti továbbá, — ezt örömmel olvastam, — hogy az az egész vidék elfogadja az evangéliom tiszta tanítását és a szentségek igaz használatát.”²

Ez az új adalék megerősíti azt a nézetet, hogy Dévai 1543 második felétől a Tiszántúli működött. Ferdinánd király 1544. február 12-én kelt parancsából tudjuk, hogy akkortájt Drágfi Gáspár volt a patrónusa.³ Feltehető, hogy az volt már 1543 második felében is. De még ha Drágfi udvari káplánja volt is, reformátori működése nem korlátozódott egyetlen helysége: apostolként járva-keelve prédikált és végezte reformátori munkáját.

Az új adaléknak azonban az az érdekessége, hogy Veit Dietrichnek egy olyan levélből való, amelyet csak másolatból ismerünk, s ebben a másoló elhibázta a keletbeli évszámot, 1545-ös évet írt. Ezzel az elírt évszámmal közölte a levelet 1941-ben Otto Clemen, jóhiszeműen, még jegyzeteket is fűzve részleteihez, bár azzal az észrevétellel, hogy a másolat nem különösen jó.⁴ A közzétett levélből aztán a Dévaira vonatkozó mondatot idézte Luther művei weimari kiadásának egy 1947-ben megjelent kötete,⁵ amelynek az előkészítője szintén Otto Clemen volt. Mind a levélhez, mind az idézethez hozzákapsolta a Dévai halálára vonatkozó ismereteket: 1545 után már nem élt. Ez az összekapcsolás önmagában nem teszi nyilvánvalóvá, hogy a szóban levő új adalék — úgy, ahogyan rendelkezésünkre áll — ütközik a Dévai halála idejére vonatkozó ismeretünkkel; eszerint ugyanis Dévai már 1545 júniusa előtt meghalt.

Ha viszont már észleljük ezt az összeütközést, akkor szükségessé válik a Dévai halála idejéről illető nézet revíziója. E nézet arra a feltevésre támaszkodik, hogy az „a mi Mátvásunk”, akiről már mint halottáról írt Stöckel Lénárd, a híres iskolamester, Bártfán 1545. június 12-én kelt, Melanchthonhoz intézett levelében,⁶ azonos Dévaival. Ennek a feltevésnek először Ábel Jenő adott hangot 1888-ban, aztán Thury Etele 1917-ben.⁷ A feltevés elfogadására késztetett az a körülmény, hogy Stöckel 1543. június 30-án Révay Ferenchez írt levelében így említette Dévait: „a mi Dévaink”; ugyanő ugyanahhoz 1544. február 2-én írt levelében pedig éppen így: „a mi Mátvásunk”.⁸ Viszont nehezítette a feltevés elfogadását az a körülmény, hogy a levélből következtethetően Stöckel Melanchthontól értesült Dévai haláláról, és ezért már a feltevés első megszólaltatója számot vetett két lehetőséggel: Melanchthonnak egy Wittenbergbe utazó diák vitte meg a halálhírt, „vagy talán Drágfiytól Németországba távozott Dévai?”. E probléma ellenére is oly erős a feltevés, hogy az új adalék még az 1545-ös évszámú kelettel sem döntötte meg, tehát változatlanul indokolt az a nézet, hogy Dévai 1545 júniusa előtt meghalt. Ezért tehát most már annak a megvizsgálása mutatkozott szükségesnek, hogy vajon hibamentesen történt-e Veit Dietrich levelének idézése, illetőleg közlése.

¹ Nevének Biróval bővített változata csak egyszer fordul elő az egykorú emlékekben, nevezetesen az 1529. évbéli wittenbergi egyetemi anyakönyvi bejegyzésben, ott is torzan. Neve kérdésében: Dévai vagy Dévai Biró, az a döntő, hogy ő maga milyen családi névnel állapodott meg.

² Ante triduum ex media Hungaria scripsit ad me doctissimus et optimus vir Matthias Devay, qui nunc in iis partibus, quas Turca nondum occupavit, ultra Tybiscum, Evangelium docet, non in uno loco, sed sicut Apostolus iam hic, iam alibi. Indicat autem, quod cum gaudio legi, eam terram omnem retinere Evangelii doctrinam puram et verum Sacramentorum usum.

³ Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. 4. kötet. Budapest, 1909. 340.

⁴ Zeitschrift für bayerische Kirchengeschichte, 16. kötet, 1941, 145.

⁵ D. Martin Luthers Werke. Briefwechsel, 10. kötet. Weimar, 1947. 556.

⁶ Ungarische Revue 1887. 722. Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár XI. 61.

⁷ EphK. 1888. 112. Protestáns Szemle 1917. 454.

⁸ A 3. jegyzetben i. m. 277. 338.

E vizsgálódás eredményeképpen kiderült, hogy Veit Dietrich tárgyalt levelének 1545-ös keltezése nem fogadható el, és az évszámot már a — bizonyára közelkorú — másoló vétette el.⁹ Az előírás pedig a levél egyébként való tartalmából állapítható meg. Dietrich ugyanis éppen Dévai levelére utalva, arról tudósítja Johannes Langot, hogy a török „tyrannus”, vagyis a szultán, nagy sereggel jött Magyarországra, és ehhez hozzáfűzi: érkezett egy levél, amely azt mondja, hogy Budára jött.¹⁰ Ez pedig 1543-ban történt. Nem vonatkozhatik 1544-re, mert akkor a budai basa vezette a hódítást kiterjesztő hadmozdulatokat, még kevésbé 1545-re, mert akkor fegyverszünet volt a török és Ferdinánd között. Veit Dietrich aztán arról ír, hogy a császárról az a vélekedés: a folyó mentén ágyúkat és katonaságot fog átvinni Speyerből Belgiumba.¹¹ Ez pontosan megfelel Belgium történetírója, Pirenne előadásának, hogy 1543 augusztusában V. Károly a Rajna mentén vonulva érkezett a belgiumi hadszíntérre.¹² Végül arról ír Veit Dietrich, hogy befejezte Luther posztillájának első részét, de a nyomdász nem akarja megjelentetni, amíg az egész mű nincs készen; azt reméli, hogy ez megtörténik január elsejére.¹³ Luther házi posztillája pedig már 1544-ben megjelent. Igaz, hogy vannak e műnek 1545-ös és 1546-os nürnbergi kiadásai is,¹⁴ de azokra és az azokban levő javításokra nem vonatkoztatható Veit Dietrichnek az a közlése, hogy még csak egyik részét fejezte be a házi posztillának, vagyis Luther prédikációi sajtó alá rendezésének.

Az új adalék értékesebb lenne, ha elfogadható volna a másolatbeli 1545-ös keltezés, mert végérvényesen cáfolná azt az amúgy is tarthatatlan állítást, hogy Dévai debreceni pap, sőt még hozzá esperes volt élete végén. De az elkerülhetetlen kelet-korrektció után is hasznos. Hozzásegít Dévai tiszántúli működésének életközeli ismeretéhez.

Sólyom Jenő

Szepsi Csombor Márton Dante-utalása

Kovács Sándor nemrégiben folyóiratunk hasábjain *Szepsi Csombor Márton verse*, címen érdekes cikkben mutatta be a *Eurpica varietas* írójának poétai képességeit s Balassi Bálinthoz fűződő viszonyát.¹ Közleménye végén a szerző utal arra, hogy Szepsi Csombor az *Udvari schola* 30. lapján Volterránus (Raffaele Maffei) nyomán Dante életének, helyesebben halálának egyik mozzanatát említi. Becses adalék, hiszen a nagy firenzei régi magyar irodalmunkban alig-alig szerepell! Sajnálatos azonban, hogy Csomborunk — mint máskor is gyakorta — félreírt forrását, s a modern interpretáció ezt a félreértést nem teszi szóvá.

Volterránus szövege így hangzik:

„Accidit ea tempestate ut bellum Veneti Guidoni mouerent. Dantes igitur orator missus de pace, minime ab eis acceptus est. Reuertens itaque Rauennam rebus infectis paulo post morbo contracto uti existimatur ex animi dolore extinctus est: anno aetatis LVI.”

Szepsi Csombor ezt a tudósítást a következőképpen veszi át:

„Az Dantes nevű fő Poeta, nem méltéltatá meg haraghiát, az mellyet szívében fogadott vala az Gvdo Polentanus ellen, ki ötlet midőn az Velenczes Vrak követségben hozzaia küldötték vala, meg nem hallgatta vala, mely dolgon ugy meg haraguvék az Dantes, hogy mindjárt haraghiában meg hala.”

Dante életrajzának felületes ismerői számára is azonnal szembe ötlük, hogy Csombor a tényeket, forrásának világos szavai ellenére, tökéletesen a fejük tetejére állítja, midőn Dantét a velenceiek követeként Guido da Polentához küldi, aki azután nem fogadja. Köz tudomású, hogy Dante legalább már 1318-tól² a művelt és udvarias ravennai kényúr vendégszeretetét élvezte, s éppen ő volt az, aki a nagyhírű poétát és politikusát kényes és életbevágóan fontos diplomáciai misszióban a hatalmas adriai köztársasághoz küldötte, valószínűleg 1321 augusztusában. Ravennai és velencei halászok véres verekedését Velence tanácsa arra akarta

⁹ A másolat a gothai Landesbibliothek-ban van (Cod. Chart. A 399., 244. levél).

¹⁰ Sed de Tyranno Turcico certum scribit, quod Hungariam cum maxima manu aggressus sit, ac subsecutae sunt Literae, quae Budam venisse dicunt.

¹¹ Caesarem nondum audimus Spira movisse; existimant eum secundo flumine et tormenta, quae habet Spira 108, et militum signa 22 transportatum in Belgicum.

¹² HENRI PIRENNE: *Geschichte Belgiens*. 3. kötet. Gotha 1907. 164.

¹³ Postillae pirenne partem, hoc est, ab adventu usque ad pascha, absolvi, sed Typographus non statuit vulgare, nisi absoluta fuerit, id quod spero futurum sub Calendis Januariis.

¹⁴ D. Martin Luthers Werke. 52. kötet. Weimar, 1915. VII, XXIX. kk.

¹ ItK. 1958, 70–76.

² Vö.: PAUL RENUCCI: *Dante, disciple et juge du monde gréco-latin*. Paris 1954, 120, 188–189. *Les Classiques de l'Humanisme*).

kihasználni, hogy háborút indítson a számára nem rokonszenves Polenta ellen, s a Raven-nával szomszédos városokat már sikerült is ellene szövetségbe tömöríteni.

Dante küldetésének eredményéről részleteket nem ismerünk, de teljesen sikertelen nem lehetett, mert a fenyegető háború elmaradt. Annyi bizonyos csak, hogy a velenceiek Dantét nem engedték tengeren hazatérni, s így beteg a háromnapos szárazföldi utat kellett választania. A kimerült költő 1321. szeptember 13-án este halt meg Ravennában, csaknem bizonyosra vehető, hogy mocsárlázban.³

Hogy Dante bosszúságában halt volna meg, minden komoly alapot nélkülöző állítás. Egyetlen modern életrajza sem említi.⁴ Nyilván a Dante köré fonódó számos anekdóta egyike, bár az egykorúak (Boccaccio, Giovanni Villani) vagy a XV. századiak (Leonardo Bruni) nem ismerik.⁵ A XVI. században azonban, mint Volterránusból látjuk, már szelvében terjesztették, s érdekes, hogy még Jöcher is tud róla a XVIII. század derekán.⁶

Szepsi Csombor, sajnos, nem olvasta, nem ismerte Dantét, ahogyan messze a XIX. századig Dante közvetlen ismeretét nagyon nehéz kimutatni nagy magyar íróink olvasmányai között. Kivételesen talán Janus Pannonius, akiről Kardos Tibor helyesen állapítja meg, hogy *Marcellus-panegyricus*ának egy részét az *Inferno* XXVI. énekének gyönyörű Ulyxes-epizódja ihlette.⁷ Nem bizonyos, hogy olvasta Dantét az a névtelen magyar dominikánus, aki a *Könyvesse a szent apostolok méltóságáról* c. művében oly szépen fordította magyarra a *Paradiso* XXII. énekének egy terzináját: ő is csak forrását követte.⁸ A reformáció századai számára Dante legfeljebb pápa-ellenes politikusként, mint a protestáns igazság egyik „tanúja” jöhetett számításba.⁹ Az öntudatos humanista Rimay már költőként hivatkozik rá.¹⁰ Olvasta-e vajon? Bornemissza Péter és nagy tanítványa, Balassi Bálint alighanem csak Volterránusból tudtak valamit Dantes poétáról.¹¹ Még az olaszul kitűnően értő Csokonai is csak az Eschenburg-féle német világirodalmi antológiából próbálgatta az Ugolino-történet átültetését.¹² Janus Pannonius után az első nagy magyar költő, aki valóban kongeniális átéléssel állott meg „Dante vízének mélységei felett” — Arany János volt.

Bán Imre

Szepsi Csombor Márton Dante-utalásához

Megtisztelőnek érezzük Bán Imre kis közleményünk iránt tanúsított figyelmét, észre-vételét pedig igen fontosnak, hisz ennek kapcsán érdekes következtetéseket vonhatunk le Csombor munkamódszerét, forrásait illetően.

Íróink Volterránusnak Dantéra vonatkozó sorait valóban elferdítve veszi át, és erre csak annyival utalni: „a fordítás elég szabad”, nem volt elegendő tőlünk még akkor sem, ha a Dante-nyomot csupán illusztráló adalékként kívántuk említeni. Pedig a félreértés magya-rázatra szorul, mert Volterránus már az idézett részt megelőzően is világosan ír Dante és Guido da Polenta viszonyáról:

„Post itaque annos quator cum frustra reditum in patriam tentasset etiam Henricum sextum ad Florentiam obsidionem ducendo, spe omni amissa Rauennam profectus est ad Guidonem Polentanum eius urbis principem: apud quem in magna item dignatione fuit, ociumquae qualem optaverat nactus, opus suum absoluit” (*Commentariorum urbanorum*. Basileae, 1544. cap. XXI. 244b.)

³ Dante velencei követségéről l. FRANZ XAVER KRAUS: Dante. Sein Leben und sein Werk. Sein Verhältnis zur Kunst und zur Politik, Berlin 1897, 112–113. és NICOLA ZINGARELLI: La vita, i tempi, le opere di Dante, Milano 1931, II. köt. 1324. skk. — A velencei követség leírását FILIPPO VILLANI hagyta ránk. Vö. G. L. PASSERINI: Le vite di Dante, Firenze 1917, 190–191.

⁴ L. pl. a legilletékesebbet, MICHELE BARBI: Dante, vita, opere e fortuna, Firenze 1952, 36 (Biblioteca Sansoniana Critica XV.).

⁵ Dante régi életrajzíróinak válogatott fejezetei KAPOSY JÓZSEF szép fordításában: Dante dicsérete, Bp. 1921, 19., 23., 26. l. (Monumenta Literaria I. sor. 4. sz.). — Az eredetiek PASSERINI id. gyűjteményében.

⁶ Gelehrten-Lexicon, Leipzig 1750, I. köt. 274. has.

⁷ KARDOS TIBOR: A magyarországi humanizmus kora, Bp. 1955, 129.

⁸ KAPOSY JÓZSEF: Dante Magyarországon, Bp. 1911, 79–81., KARDOS TIBOR i. m. 354–57.

⁹ Pl. Matthias Flacius Illyricus *Catalogus testium veritatis* c. híres művében. Vö. KAPOSY i. m. 82.

¹⁰ Balassi Bálint költeményei tervezett kiadásának előszavában. Rimay János összes művei, Eckhardt Sándor kiadása, Bp. 1955, 42.

¹¹ ECKHARDT SÁNDOR: Balassi Bálint, Bp. é. n. 19. l.

¹² JUHÁSZ GÉZA professzor megállapítása. — Az Ugolino-történetet egyébként Szenczi Molnár Albert is elmondja a *De summo bono*-ban (1701-es kiad. 68. l.), természetesen nem Dante alapján.

Csombor kitűnően ismerte a latin nyelvet: európai „bujdosása” során főleg ennek segítségével boldogult, az *Europica Varietas* kb. száz sornyi latin epigrammáját őrizte meg, lehetetlen tehát, hogy Volaterranus Dante-utalását ne tudta volna hibátlanul lefordítani. Annál is inkább így van ez, mert szövegeik egyéb helyeken pontos egyezést mutatnak. Íme két példa:

Volaterranus:

„Agatho abbas per triennium lapidem ore continuit, ut tacere disceret.” (I. m. cap. XXI. 238b.)

„Aristogiton orator Atheniensis impudens, ex quo canis vocatus ab Atheniensibus...” (uo. cap. XIII. 155b.)

Csombor:

„Aghato három egész esztendeigh szájában követ viselt, s-ugy szoktatta maghát az halgatáshoz, Volaterranus írja lib. 21.” (Udvari Schola. Bártfa, 1623. II. 11.)

„Olvassuk amaz Aristogiton Athenas-béli Orator felől, hogy oly szemtelen volt, hogy az eghész város szemtelenséghe miatt ebnek nevezte. Volater. lib. 13.” (uo. III. 22.)

A félreértés magyarázata ezek szerint máshol, Csombor sajátos írói gyakorlatában keresendő. Az *Udvari Schola* forrás-utalásait vizsgálva bizonyos tervszerű következetességgel találkozunk: míg az *Europica Varietas*-ban ritkán vagy egyáltalán nem történik hivatkozás a mintákra, itt annál többször és pontosabban. Megállapítható, hogy ahol csak a szerzőt említi, ott többnyire másodkézből idéz. Androclus szökött rabszolga és a hálaadó oroszlán Pliniustól közismert történetének elbeszélését pl. így kezdi: „Czuda dolgot ír egy Appion nevű bő beszédű Görög Historicus, melyet bizonýt A. Gellius...” (V. 33.) Aulus Gellius *Noctes Atticae* c. híres gyűjteményében meg is találjuk e történetet (lib. V. cap. XIV.), alaposabb tájékozódás után azonban az derül ki, hogy Csombor Fulgosit *De dictis et factis memorabilibus*... *privatorum hominorum* c. példatárából (lib. V. cap. II.) meríti az egészet, ahol erről az idézett kezdősorok megfelelője tanúskodik. Demetriusra, Ruffinusra való hivatkozásai (V. 34., 36.) szintén Fulgositra (lib. V. cap. II.) vezethetők vissza. Azkón a helyeken viszont, ahol többször utal szerzőre, könyvre, fejezetre, rendszerint az eredeti munka közvetlen, szövegű használatára következtethetünk. Mint látható, Agatho és Aristogiton példáját ilyen módon citálja Volaterranusból. Átvételeink harmadik módja már komolyabb feladat elé állítja a filológust: néhányszor ugyanis *mellöz minden utalást*. Ilyen esetekben csak arra gondolhatunk, hogy az eredeti szöveget tartalmazó kézikönyv írás közben nem lehetett kezénél, esetleg jegyzetei voltak hiányosak, vagy emlékezete hagyta cserben. Az *Udvari Schola*-t írva talán már nem is tudta pontosan: melyik példatárban találkozott Dante és Guido da Polenta történetével; tévedését tehát minden bizonnyal emlékezete rovására kell írunk. Könnyen megtörténhetett ez, mert munkájához meglepően sok *históriát* átforgatott. Hogy csak a fontosabbakat említsük: az ókori auktorokon, Volaterranuson és Fulgosituson kívül használta mindenekelőtt Valerius Maximus *Factorum et dictorum memorabilium libri novem* c. klasszikus történeti művét, mely kedvelt mintája a példatáriródalomnak (Fulgositus, Marullus, Giovanni da Ravenna), Marullus *Dictorum factorumque memorabilium libri sex* c. gyűjteményét, Diogenes Laërtius (*De clarorum philosophorum vitis, dogmatibus et apophtegmatibus libri decem*), Claudius Aelianus (*Varia historia in libris XIV*), Alexander ab Alexandro (*Genialium diarium libri sex*) példatárait, s a latin nyelvű olasz humanizmus jelentős képviselőinek: Panormitának (Antonio Beccadelli) és Giovanni Pontanonak munkáit stb. E *históriákkal* kapcsolatban idézhetjük az *Udvari Schola* *Dedicatória*-jából Csombor egy igen fontos kijelentését:

„Szentírásnak példájával, noha tisztemhez hozza fért volna, nem annyira mint *Historiákkal* éltem, azért hogy némellyeknek, kiknek felette nagy gondgyok vagyon reá, ha szomszédgyok az Vr földé szántására czinaltá, ekét avagy nem, magok penigh még csak szeginek faragására sem igyekeznek, mondom, hogy azoknak ellenem való zaygasokat le czendesithetem, ne mondanák azt, hogy még csak vendéghe lévén az Szent írásban, másoknak tányérán gazdalkodom belőle.” (7b—8a. A kiemelések tőlünk valók.)

A *Szentírás* és a *Historiák* szembeállítását többet jelent itt, mint hivatkozást a forrásokra és az irigyeik állandó áskálódására. Csombor ezekben a sorokban mintegy jelképes megfogalmazását adja a *teológia* és a *humanizmus* eszméje közötti vívódásának. Az *Udvari Schola* éppen e kettősség vállalt és sikerült ábrázolásával méltó az *Europica Varietas* írójához.

Végezetül utalunk arra, hogy *Európai humanista hagyomány szerepe Szepsi Csombor Márton írói fejlődésében* (Csombor és Bonifacio) című dolgozatunkban részletesebben foglalkoztunk az *Udvari Schola* forrásaival, s a *Filológiai Közönyben* (1959. 187—189.) megjelent közleményhez kapcsolódva Csombor Dante-ismeretét is bizonyítottuk.

Kovács Sándor

Bethlen Kata Önéletírásának első kiadása

A kutatás eddigi állása szerint Bethlen Kata nyomtatásban fennmaradt *Önéletírásáról* nem tudni, hogy ki, mikor és hol jelentette meg első ízben. Pedig a legelső nyomtatott kiadás ismerete különösen fontos, mivel minden későbbi kiadás erre vezethető vissza, mert az *Önéletírás* kézírata vagy lappang valahol, vagy elveszett. Másolatai nincsenek.

Külön problémát jelentett a nyomtatványok által ránk hagyományozott szöveg csonkassága. Ez ugyanis így végződik: „... Ne essék néked nehezen óh én Lelkem hogy.” Az értelmetlen csonkasság okának felderítése érdekében a mű legelső kiadása nyilván fontos támpontokat adhat.

Az eddigi ismeretlen kiadás megtalálásához az OSzK nemigen használt régi katalógusa segített hozzá, amely egy, „M. Assz. Köt. 684.” jelzet alatt feltüntetett Bethlen-kiadásra¹ hívta fel a figyelmem. A kötet voltaképpen nyomdai kolligátum, mert az *Önéletírás*on kívül még Bod Péternek Bethlen Kata felett mondott halotti beszédét is tartalmazza. A Bethlen Kata szövegét magában foglaló első rész utolsó lapján ott áll a sokat emlegetett mondat:

„... Ne essék néked nehezen óh én Lelkem,
hogy”

A tördelés alapján nem lehet kétség afelől, hogy a csonka mondat „hogy” szava az őrész szerepét tölti be. A szöveg ennek ellenére mégsem folytatódik, mert a következő lapon már Bod halotti beszéde kezdődik. Előkerült tehát minden bizonnyal Bethlen Kata művének első kiadása, amelyről most már tudjuk, hogy Kolozsvárt jelent meg Páldi nyomdájában, 1762-ben. És immár az is biztos, hogy a nyomdász előtt az *Önéletírás* teljes vagy mindenesetre teljesebb szövege feküdt. Az őrész szerepeltetése arra mutat, hogy eredetileg a további szöveget is ki akarta adni, talán már ki is szedte.

Arra azonban még mindig nincsen felelet, hogy miért jelent meg végül mégis csonkán. Az eddigi feltevések közül sem Szatsvai Sándorét,² sem Szádeczky Lajosét³ nem éreztük teljes mértékben meggyőzőnek, így továbbra is nyitott kérdés marad, cenzúra, indexre tétel, vagy más okok játszottak-e közre a kézirat eltűnésében, ill. a nyomtatott szöveg megcsonkulásában.

Nagy Géza kolozsvári tanár levélbeli tudósítása szerint Páldi István megírta nyomdájának történetét, s a mindeddig ismeretlen kézirat állítólag a volt Erdélyi Múzeum levéltárának családi anyagában fekszik. Mivel feltehető, hogy a cenzúráról sokat zaklatott nyomdász Bethlen Kata munkájának kiadásáról is megemlékezik, az eredménnyel biztató további út: Páldi emlékiratának felkutatása kellene, hogy legyen.

Kohl Tamás

A fülemile

Arany költeményének háttére eléggé tisztázott (l. az irodalmat György Lajosnál: A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai. 1934. 128—129. 77. sz.). Hadd pótoljam hozzá a következőt. Landau Ezékiel prágai rabbihoz (1713—1793) két peres szomszéd jött. Hárfás játszott a közelükben s vitatták, hogy kinek tiszteletére tette. Honoráriumként öt-öt aranyat tettek le. Landau erre azt mondta: „Egyikőtök tiszteletére sem játszott, hanem csak azért, hogy én a pénzhez juthassak.” (E. Davidson: Szöchok Pínu. 1951. 140. Nr. 468.). Különben A fülemilére utal Arany egy névtelen bírálatában (Szépirodalmi Figyelő. I. 1861. 29. sz. 463. l.), amidőn azt írja „Kipfelhauser költeményei”-ről: „Igazad van, Kipfelhauser, mit is búslakodnál, hiszen akár jobbra, akár balra... most neked jütyöl.”

Scheiber Sándor

¹ Címlapján a következő szöveg olvasható: „Gróf Bethleni Bethlen Kata életének Maga által való rövid leírása.”

² Magyar Musa, 1787. II. köt. 347—8.

³ Bethlen Kata írásai, levelezése. 2. köt. Bp. 1922. 627—8.

Ady Endre felvétele a szabadkőműves páholyba

Ady Endre életrajz-írói vagy nem tudnak, vagy nem akarnak tudni arról, hogy a nagy költő még a háború előtt beiratkozott a szabadkőműves páholyba, azért nem lesz felesleges, ha a felvétéléről szóló hivatalos értesítést, amely kézirat gyanánt jelent meg szabadkőművesek számára* itt teljes egészében közöljük.

„Ady Endre felvétele. Értékes újláncszemet iktatott be a testvéri láncba a „Martinovics” páholy Ady Endre személyében. A felavatás előtt Baracs Károly főmester t. magasan szárnyaló avatóbeszédében ecsetelte Ady Endre érdemeit, aki lankadatlanul, gánccsal, félreértéssel nem törődve, folytatja küzdelmeit az Új Magyarországért.

Dr. Barta szónok t. költői gondolatokban gazdag beszédben, melyben Ady verseiből citált, üdvözölte az új testvért. A láncban Jászi Oszkár t. gyönyörű költeményét olvasta fel. A jövő felvilágosodott, egészséges társadalmát rajzolta le mesteri szavakkal és hirdette, hogy ennek a szép jövőnek mielőbb el kell érkeznie, ha testvéri láncunk ilyen fáradhatatlan, elszánt harcosokkal gyarapodik. Azután dr. Nagy Dezső, a „Nemzeti” páholy főmestere üdvözölte páholya nevében a „Martinovics” páholyt. A vakoláson Ady megköszönte a testvérek szíves fogadtatását. „Hazajöttem a családomhoz — úgymond többek között — és ígérem, hogy hű testvéretek leszek. „A felavató este, melyen a t. páholyok tagjai igen nagy számmal jelentek meg, felejthetetlen szép ünnep volt a magyar szabadkőművességnek.” (ki.)

Tiborc Zsigmond

Megjegyzések Koltay-Kastner Jenő: Faludi Ferenc idegen nyelvű versei és jegyzetei c. tanulmányához (Megj. Filológiai Közöny, 1959. 1—2. sz.)

Meglepetéssel olvasom Koltay-Kastner Jenő dolgozatában, a Filológiai Közöny 1959. 1—2. számának 132. lapján, hogy Faludi Ferenc kéziratot Omniáriumának „eddig csak latin anyaga esett tüzetesebb vizsgálat alá”. Ennek megfelelően Koltay-Kastner Jenő részletesen (tanulmánya nagyobb részében, a 132—140. lapon) ismerteti az Omniárium olasz nyelvű szavait, kifejezéseit, citátumait s olasz irodalmi vonatkozásait.

Sajnálom, hogy a jeles tudós figyelmét elkerülte szerény dolgozatom, mely a Horváth János tiszteletére kiadott, *Magyar Századok* című tanulmánykötetben (Bp. 1948, Egy. Nyomda) jelent meg, a 164—176. lapon. Ennek címe: *Faludi Ferenc és Italia. Az Omniárium olasz nyelvű jegyzetei*. Hogy figyelmét tényleg elkerülhette, arra abból következtetek, hogy e dolgozatomat nem említi legújabb tanulmányában, s így felfedezni véli az Omniáriumnak immár 12 éve tisztázott olasz irodalmi vonatkozásait.

Egy szóval sem vádoló Koltay-Kastner Jenő *plágiummal*. Hiszen *ez esetben* nyilván átvette volna tőlem azokat a megfigyeléseket is, amelyekig e legutóbbi „újralfedezése” során még nem érkezett el. Gondolok arra, hogy tanulmányom ismeretében pl. nemcsak leírta volna Faludinak Goldoni és Chiari színműveiből vett olasz nyelvű idézeteit, hanem rámutatott volna arra is, mely drámákból írta ki azokat Faludi — ez ugyanis meglehetősen tisztázva van dolgozatomban; ugyancsak ennek ismeretében nem Masaccio-ra gyanakodott volna a *Massucci pittore* feljegyzéssel kapcsolatban, hanem Massucci oltárképfestőre, Faludi kortársára, továbbá Faludinak olasz ismerőseiről is többet mondhatott volna, mert róluk is több van dolgozatomban stb.

Mindezt csak azért tettem szóvá, mert az egyedi esetből levonható egy általánosabb, feltétlenül megszívlelendő tanulság is: az ui, hogy szakembereink ne egymás szaktudományos eredményeinek mellőzésével, esetleg elhallgatásával műveljék egyazon területüket, mert ez nemcsak hogy felesleges — és energiát, papírt, pénzt pocsékoló — „újralfedezések”-hez vezet, hanem a kutató és szerkesztő szakemberek nevét és tekintélyét sem öregbíti.

Szaunder József

* Kelet. A Magyarországi Symbólikus Nagypáholyok közlönye. Kézirat szabadkőművesek számára 1912. Felelős szerkesztő: dr. Soltész Adolf. 185. l.